

PETER SPÁČ

České strany a jejich kandidáti

Případ voleb
do Poslanecké sněmovny v roce 2010

International Institute of Political Science
of Masaryk University

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity

muni
PRESS

EDIČNÍ ŘADA MONOGRAFIE
SVAZEK Č. 51

muni
PRESS

ČESKÉ STRANY A JEJICH KANDIDÁTI

**Případ voleb do Poslanecké sněmovny
v roce 2010**

Peter Spáč

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV
BRNO 2013

Konrad
Adenauer
Stiftung

50 JAHRE ZUSAMMENARBEIT WELTWEIT

Publikace vychází s finanční podporou
Konrad-Adenauer-Stiftung, zastoupení v Praze

Vědecká redakce MU:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.

Mgr. Iva Zlatušková

prof. RNDr. Zuzana Došlá, DSc.

Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.

Mgr. Michaela Hanousková

doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

PhDr. Alena Mizerová

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. David Povolný

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Recenzoval: PhDr. Jan Outlý, Ph.D.

© 2013 Peter Spáč

© 2013 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6213-9 (brožovaná vazba)

ISBN 978-80-210-7796-6 (online : pdf)

OBSAH

1. ÚVOD.....	13
2. VYMEZENÍ NOMINAČNÍHO PROCESU	17
2.1. Nominační proces jako pojem	17
2.2. Důvody výzkumu nominačních procesů.....	20
2.3. Limity výzkumu	26
3. STAV VÝZKUMU NOMINAČNÍCH PROCESŮ	31
3.1. Bille: namodelování vztahů	35
3.2. Norris a Lovenduski: formální a neformální linie	38
3.3. Blomgren: etapy procesu a role vedení	40
3.4. Hazan a Rahat: model čtyř linií.....	43
3.5. Výzkum nominací v České republice	49
4. VÝZKUMNÝ DESIGN	53
4.1. Výzkumné otázky a okruhy zdrojů	53
4.2. Rámec výzkumu.....	57
4.2.1. Průběh nominačního procesu.....	58
4.2.2. Funkcionální a teritoriální reprezentace.....	64
5. PRÁVNÍ A VOLEBNÍ PROSTŘEDÍ ČESKÉ REPUBLIKY	77
6. OBČANSKÁ DEMOKRATICKÁ STRANA	81
6.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace	81
6.2. Průběh nominačního procesu	86
6.2.1. Navrhování kandidátů	87
6.2.2. Výběr kandidátů.....	90
6.2.3. Stanovení pořadí kandidátů	93
6.2.4. Závěrečné posouzení listin	99

6.3. Decentralizace kandidatury	100
6.3.1. Teritoriální hledisko	100
6.3.2. Funkcionální hledisko.....	105
6.4. Shrnutí.....	108
7. ČESKÁ STRANA SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ.....	111
7.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace.....	111
7.2. Průběh nominačního procesu.....	117
7.2.1. Navrhování kandidátů	118
7.2.2. Výběr kandidátů.....	120
7.2.3. Stanovení pořadí kandidátů	123
7.2.4. Závěrečné posouzení listin	127
7.3. Decentralizace kandidatury.....	129
7.3.1. Teritoriální hledisko	129
7.3.2. Funkcionální hledisko.....	132
7.4. Shrnutí.....	135
8. KŘESŤANSKÁ A DEMOKRATICKÁ UNIE – ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ.....	139
8.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace	139
8.2. Průběh nominačního procesu	145
8.2.1. Navrhování kandidátů	146
8.2.2. Výběr kandidátů.....	148
8.2.3. Stanovení pořadí kandidátů	151
8.2.4. Závěrečné posouzení listin	154
8.3. Decentralizace kandidatury	156
8.3.1. Teritoriální hledisko	156
8.3.2. Funkcionální hledisko.....	160
8.4. Shrnutí.....	163
9. STRANA ZELENÝCH	167
9.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace.....	167
9.2. Průběh nominačního procesu.....	173
9.2.1. Navrhování kandidátů	173
9.2.2. Výběr kandidátů a stanovení jejich pořadí.....	176
9.2.3. Závěrečné posouzení listin	180

9.3. Decentralizace kandidatury	182
9.3.1. Teritoriální hledisko	182
9.3.2. Funkcionální hledisko.....	186
9.4. Shrnutí.....	189
10. KOMUNISTICKÁ STRANA ČECH A MORAVY.....	191
10.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace.....	191
10.2. Průběh nominačního procesu.....	195
10.2.1. Navrhování kandidátů	196
10.2.2. Výběr kandidátů.....	198
10.2.3. Stanovení pořadí kandidátů	200
10.2.4. Závěrečné posouzení listin	203
10.3. Decentralizace kandidatury	205
10.3.1. Teritoriální hledisko	205
10.3.2. Funkcionální hledisko.....	209
10.4. Shrnutí.....	212
11. TOP 09	215
11.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace.....	215
11.2. Průběh nominačního procesu.....	217
11.3. Decentralizace kandidatury	223
11.3.1. Teritoriální hledisko	223
11.3.2. Funkcionální hledisko.....	226
11.4. Shrnutí.....	229
12. VĚCI VEŘEJNÉ.....	231
12.1. Základní charakteristika a vnitřní organizace	231
12.2. Průběh nominačního procesu	237
12.2.1. Navrhování kandidátů	237
12.2.2. Výběr kandidátů a stanovení jejich pořadí.....	239
12.2.3. Závěrečné posouzení listin	244
12.3. Decentralizace kandidatury	246
12.3.1. Teritoriální hledisko	246
12.3.2. Funkcionální hledisko.....	249
12.4. Shrnutí.....	252

13. ZÁVĚR.....	255
13.1. Průběh nominací v českých stranách	255
13.2. Obsah kandidátních listin	262
13.3. Český nominační systém?.....	266
13.4. Formální podoba a reálný průběh nominací	268
13.5. Podněty k úvaze.....	270
14. POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	275
15. PŘÍLOHY	287
15.1. Seznam rozhovorů s představiteli stran	287
15.2. Sada otázek pro rozhovor elektronickou formou	288
16. JMENNÝ REJSTŘÍK.....	291
17. EXECUTIVE SUMMARY	295

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ

Tabulky

Tabulka 1. Teoretické schéma P. Norris a J. Lovenduski s příklady	39
Tabulka 2. Teoretický rámec M. Blomgrena na vybraných stranách z jeho výzkumu	41
Tabulka 3. Rozdělení krajských listin do částí pro sledování zastoupení žen	68
Tabulka 4. Ověřování teritoriální decentralizace kandidatury pomocí rozdělení listiny	71
Tabulka 5. Modelové zobrazení proměnných pro index ukončení rotace.....	73
Tabulka 6. Počet subnárodních složek ODS.....	84
Tabulky 7 a 8. Reprezentace okresů na listinách ODS	102
Tabulka 9. Kandidátní listina ODS v Jihočeském kraji ve volbách 2010	104
Tabulka 10. Zastoupení žen na listinách ODS	106
Tabulka 11. Index reprezentace žen za ODS	107
Tabulka 12. Počet subnárodních složek ČSSD.....	113
Tabulky 13 a 14. Reprezentace okresů na listinách ČSSD	130
Tabulka 15. Zastoupení žen na listinách ČSSD	133
Tabulka 16. Index reprezentace žen za ČSSD	134
Tabulka 17. Počet subnárodních složek KDU-ČSL.....	141
Tabulky 18 a 19. Reprezentace okresů na listinách KDU-ČSL	158
Tabulka 20. Zastoupení žen na listinách KDU-ČSL	161
Tabulka 21. Index reprezentace žen za KDU-ČSL	162
Tabulka 22. Počet subnárodních složek SZ	169
Tabulky 23 a 24. Reprezentace okresů na listinách SZ	184
Tabulka 25. Zastoupení žen na listinách SZ.....	187
Tabulka 26. Index reprezentace žen za SZ.....	188
Tabulka 27. Počet subnárodních složek KSČM	193

Tabulky 28 a 29. Reprezentace okresů na listinách KSČM.....	207
Tabulka 30. Zastoupení žen na listinách KSČM.....	210
Tabulka 31. Index reprezentace žen za KSČM.....	211
Tabulky 32 a 33. Reprezentace okresů na listinách TOP 09	225
Tabulka 34. Zastoupení žen na listinách TOP 09	227
Tabulka 35. Index reprezentace žen za TOP 09	228
Tabulka 36. Počet subnárodních složek VV	234
Tabulky 37 a 38. Reprezentace okresů na listinách VV.....	248
Tabulka 39. Zastoupení žen na listinách VV	250
Tabulka 40. Index reprezentace žen za VV	251
Tabulka 41. Údaje o zastoupení okresů ve všech stranách	263
Tabulka 42. Údaje o zastoupení žen ve všech stranách	264

Grafy

Graf 1. Zobrazení os otevřenosti rozhodovacích orgánů a decentralizace procesu s modelovými příklady	62
Graf 2. Organizační struktura ODS	86
Graf 3. Navrhování kandidátů v ODS	89
Graf 4. Výběr kandidátů v ODS	93
Graf 5. Stanovení pořadí kandidátů v ODS.....	98
Graf 6. Závěrečné posouzení listin v ODS.....	100
Graf 7. Průběh nominačního procesu v ODS	109
Graf 8. Organizační struktura ČSSD.....	117
Graf 9. Navrhování kandidátů v ČSSD	120
Graf 10. Výběr kandidátů v ČSSD.....	123
Graf 11. Stanovení pořadí kandidátů v ČSSD	126
Graf 12. Závěrečné posouzení listin v ČSSD	129
Graf 13. Průběh nominačního procesu v ČSSD.....	136
Graf 14. Organizační struktura KDU-ČSL	145
Graf 15. Navrhování kandidátů v KDU-ČSL	147
Graf 16. Výběr kandidátů v KDU-ČSL	150
Graf 17. Stanovení pořadí kandidátů v KDU-ČSL.....	153
Graf 18. Závěrečné posouzení listin v KDU-ČSL.....	156
Graf 19. Průběh nominačního procesu v KDU-ČSL	164
Graf 20. Organizační struktura SZ.....	172

Graf 21. Navrhování kandidátů v SZ.....	176
Graf 22. Výběr a stanovení pořadí kandidátů v SZ.....	179
Graf 23. Závěrečné posouzení listin v SZ.....	181
Graf 24. Průběh nominačního procesu v SZ.....	190
Graf 25. Organizační struktura KSČM.....	195
Graf 26. Navrhování kandidátů v KSČM.....	197
Graf 27. Výběr kandidátů v KSČM.....	200
Graf 28. Stanovení pořadí kandidátů v KSČM.....	203
Graf 29. Závěrečné posouzení listin v KSČM.....	205
Graf 30. Průběh nominačního procesu v KSČM.....	213
Graf 31. Organizační struktura TOP 09.....	219
Graf 32. Průběh nominačního procesu v TOP 09 (a).....	222
Graf 33. Průběh nominačního procesu v TOP 09 (b).....	229
Graf 34. Organizační struktura VV.....	236
Graf 35. Navrhování kandidátů ve VV.....	239
Graf 36. Výběr a stanovení pořadí kandidátů ve VV.....	243
Graf 37. Závěrečné posouzení listin ve VV.....	246
Graf 38. Průběh nominačního procesu ve VV.....	253
Graf 39. Těžiště etapy navrhování kandidátů ve všech stranách ...	256
Graf 40. Těžiště etapy výběru kandidátů ve všech stranách	257
Graf 41. Těžiště etapy stanovení pořadí kandidátů ve všech stranách.....	259
Graf 42. Těžiště etapy závěrečného posouzení listin ve všech stranách.....	260

Obrázky

Obrázek 1. Osa otevřenosti kandidatury podle Hazana a Rahata....	44
Obrázek 2. Osa otevřenosti rozhodovacího orgánu podle Hazana a Rahata.....	45
Obrázek 3. Bodová stupnice rozhodovacích orgánů podle Hazana a Rahata.....	46

1. ÚVOD

Ústřední prvek všech demokratických politických systémů představují volby. Tradičně se na ně dá nahlížet jako na institut umožňující obnovu legitimacy volených představitelů a současně vyjádření preferencí obyvatelstva o budoucím vývoji země nebo jiného územního celku. Jejich konkrétní provedení je svěřeno volebním systémům, které lze definovat jako způsob převodu vůle voličů do finální podoby voleného orgánu (Šedo 2004: 11). Toto pojmenování zdánlivě upírá pozornost spíše na „technickou“ dělbu mandátů mezi zúčastněné politické strany, ale není možné opomíjet ani skutečnost, že volby mají i významnou personální stránku. Jejich náplní je vždy i výběr konkrétních osob do volených funkcí, což z nich dělá neoddelitelnou součást širšího procesu označovaného jako politický nábor.¹

Volby jsou tak v tomto pojetí současně vyústěním určitého organizačního procesu, který jim časově předchází. Vedle tvorby programu, přípravy kampaně a zajištění jejího financování je neoddelitelnou součástí předvolebního období i rozhodování o výběru kandidátů, přičemž právě poslední zmíněný prvek je ústředním předmětem této knihy. Její konkrétní náplní bude soustředění se na nominační procesy v České republice, což je však potřebné ohraničit. Toto omezení je nevyhnutelné, protože po realizaci reformy veřejné správy a vstupu do Evropské unie je v českých podmínkách možné rozlišit celkem šest typů voleb, včetně nově zavedených prezidentských voleb. Publikace se tak bude věnovat výhradně volbám do Poslanecké sněmovny, a to z důvodu jejich klíčového významu pro chod země. Z časového hlediska půjde o doposud poslední sněmovní volby v roce 2010, k čemuž přispívá i to, že nominace do nich nejsou v odborném prostředí zatím zpracovány. Poslední redukce se týká zkoumaných aktérů. Vzhledem k výrazným rozdílům v pozici a roli jednotlivých stran se pozornost textu omezí pouze na jejich úžeji vymezenou skupinu. Zahrnuty tak

¹ V zahraniční literatuře se pro tento pojem využívá typicky označení *political recruitment*. Srov. např. Norris a Lovenduski 1995.

budou ty politické subjekty, které do uvedených voleb vstupovaly jako parlamentní, případně tento status na základě jejich výsledků získaly, což v souhrnu naplňuje sedm formací.²

K samotnému sestavení kandidátních listin před volbami v roce 2010 je potřebná vstupní poznámka. V roce 2009 se původně měly konat předčasné volby, což však zvrátilo rozhodnutí Ústavního soudu. Tento vývoj zasáhl i samotné nominační procesy, protože ty v jednotlivých stranách před plánovanými volbami v roce 2009 v plné míře proběhly. Na nález Ústavního soudu jednotlivé politické subjekty reagovaly různě. Většina, jmenovitě ODS, ČSSD, KSČM a TOP 09, se rozhodla už utvořené listiny ponechat a v nezměněné podobě je využít i pro volby v regulárním termínu.³ Opačný postup zvolily VV, které na jaře 2010 uskutečnily samostatné nominace. Nakonec určitou kompromisní variantu využili zelení a lidovci, kteří sice listiny určené pro neuskutečněné volby v roce 2009 zachovali, ale obě strany otevřely prostor pro jejich úpravy (viz kap. pojednávající o KDU-ČSL a SZ).

Základním cílem této knihy tak je provést pilotní analýzu výběru kandidátů v českých politických stranách v souladu s výše naznačenou konkretizací. Dílčím záměrem je však i přispění do nadále probíhající a dodnes neuzavřené teoretické debaty v rámci politologie o možnostech uchopení nominačních procesů jako takových. Práce tak sice bude navazovat na doposud utvořenou metodologii, ne však pouze za účelem její aplikace na český případ v nezměněné podobě, ale i se snahou o její modifikaci a rozšíření.

Důležitým bodem tohoto úvodu je krátké načrtnutí struktury celého textu. Jeho jádro se dělí do tří částí. První z nich přibližuje samotný pojem nominačních procesů. Postupně je v ní uvedeno jeho nahlížení v rámci politologie, charakter jeho dosavadního výzkumu a též jeho

² Jmenovitě jsou to Občanská demokratická strana (ODS), Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL), Strana zelených (SZ) a dvě strany, které do Sněmovny vstoupily po volbách 2010, tedy TOP 09 a Věci veřejné (VV). Kritériem pro zahrnutí mezi „parlamentní“ subjekty tak pro účely tohoto textu je reprezentace v Poslanecké sněmovně, a ne v Senátu.

³ Některé změny ve složení listin přirozeně proběhly i u těchto stran, a to typicky v případě, pokud se konkrétní kandidáti vzdali své účasti na volbách.

možné limity. Další část se věnuje metodologické stránce, přičemž vedle formulování výzkumných otázek a uvedení okruhů zdrojů je její součástí i detailní popis rámce pro uchopení procesu výběru kandidátů. Tyto prvky bývají tradičně řazeny už v úvodu, ale k jejich umístění v rámci samostatné kapitoly bylo přistoupeno s ohledem na to, že teoretické uchopení práce pro ně představuje významný podklad a odůvodňuje i jejich relevanci. Poslední, třetí část se už přímo soustřeďuje na ústřední předmět celého výzkumu a postupně analyzuje jednotlivé české strany, resp. jejich vnitrostranické nominace. Po těchto kapitolách následuje konečné zhodnocení konkrétních zjištění a závěrečné poznámky.

Finální část tohoto úvodu bych rád věnoval poděkování. Protože tento text představuje moji disertační práci, můj dík patří na prvním místě Lubomíru Kopečkovi, který byl mým školitelem; k tématu nominací mě přivedl především on. Dále chci poděkovat kolegům z katedry za jejich tipy, rady či dobře míněnou kritiku. Díky patří též mým blízkým, Lence, rodičům, Kristíně a Mariánovi, a též mým přátelům a známým, minimálně za trpělivost občas si vyslechnout mé stížnosti, kolik psaní mám ještě před sebou a že je nemožné to stihnout v horizontu několika let. Speciálně chci poděkovat všem těm, kteří byli ochotní se mnou udělat rozhovor na téma nominací v jejich vlastních politických stranách nebo mi k tomuto tématu poskytli různé materiály. Velmi si této ochoty cením.

PETER SPÁČ

2. VYMEZENÍ NOMINAČNÍHO PROCESU

2.1. Nominační proces jako pojem

V úvodu zmíněný politický nábor představuje určitý postup osob z nižších příček do vyšších politických pozic, z čehož je zřejmé, že jeho začátek není spojený s volbami, ale už s vnitrostranickými postupy, které jim předcházejí. Dvojice Norris a Lovenduski (1995: 15–16) politický, resp. legislativní nábor vyjadřuje jako určitý filtr, který postupně snižuje počet osob, jež v něm vystupují. Při zjednodušení jejich schématu první a nejpočetnější skupinu představují aspiranti na volené funkce. Z nich politické strany vyberou menší skupinu kandidátů a v případě volebního úspěchu se část z nich stane držitelem mandátu.⁴ Nominační procesy, které jsou předmětem této práce, tak představují první početní redukci zúčastněných osob, na rozdíl od voleb, které následují až v dalším stupni výběru.

Určení kandidátů má přitom dopady i na samotné politické formace, které ho realizují. Jeho prostřednictvím strany utvářejí svůj veřejný profil, protože to, jaké osoby vysílají do voleb, je před voliči definuje nejen po ideové, ale i po geografické či demografické stránce. Samotná schopnost zahrnutí kandidátů z co možná největšího počtu obcí či územních celků či umístění příslušníků národnostních nebo náboženských menšin tak může značně upravit image strany a ovlivnit její volební šance (Katz 2001: 278). V souladu s tím vystupuje i dvojice izraelských politologů Hazan a Rahat (2006: 368), která nad rámec uvedeného tvrdí, že kompozice a výběr kandidátů vypovídají o rysech politické strany víc než její vnitřní organizace, či dokonce její program.

Vícero autorů při vymezení nominačního procesu mimo jeho vlastních výstupů věnuje pozornost i motivům politických stran, protože ty podle nich nejsou zaměřené pouze na výběr optimálních kandidátů

⁴ V této souvislosti abstrahujeme od možnosti účasti nezávislých kandidátů, kteří v případě samostatné kandidatury z logiky věci vnitrostranickými nominacemi neprocházejí.

a tím na zlepšení svého obrazu a svých volebních vyhlídek. Pennings a Hazan (2001: 268) v této souvislosti hovoří o „dvojitě roli“ stran, neboť ty působí jako prvek umožňující voličům vybrat si své zástupce, ale současně je jejich snahou monitorovat, kdo bude zvolen. Politické subjekty tak při výběru kandidátů nepředstavují neutrální, ale zasahující aktéry uplatňující vlastní zájmy. Ještě názorněji dané téma rozvíjí Blomgren (1999: 2), podle kterého strany nominační proces využívají mimo určení kandidátů i jako nástroj pro upevnění své vnitřní homogenity. S těmito náhledy je přitom možné se z větší míry ztotožnit, protože pro politické subjekty není podstatný pouze samotný volební výsledek, ale i schopnost jeho přetavení v následném volebním období, což by nízká loajalita jeho představitelů mohla narušovat.

Určení nominačního procesu je možné i z institucionálního hlediska, které spojuje dva pohledy. První vnímá výběr kandidátů jako mechanismus, který odlišuje strany od všech ostatních politických organizací (Field a Siavelis 2008: 620). Tento stav je v hlavní míře daný rozdílnými zájmy a postupy jiných typů subjektů,⁵ ale je nutné připustit, že k němu značně přispívá i existující legislativa v mnohých státech, která účast na volbách, resp. některých z nich, limituje výhradně na politické strany. Druhý náhled zachází ještě dál a tvrdí, že pokud politická strana není schopná uskutečňovat nominace, přestává být politickou stranou (Schattschneider, cit. podle Hazan a Rahat 2010: 8). V jeho pojetí tak nominační proces nevystupuje pouze jako rozlišovací, ale přímo definiční prvek politických stran.

Co je pro vnímání výběru kandidátů podstatné, je skutečnost, že tento proces nepůsobí izolovaně, ale nachází se ve vzájemných vztazích s jinými prvky. Tuto oblast vhodným způsobem objasňuje už zmíněná Pippa Norris (1997: 1–14), která při analýze legislativního náboru uvádí čtyři roviny výzkumu. První představuje úroveň politického systému, a to hlavně platná legislativa, stranický či volební systém v zemi. Druhou je samotný nominační proces, zahrnující pravidla výběru kandidátů a stupeň vnitrostranické demokracie. Posled-

⁵ Jako typický příklad je možné zmínit zájmové skupiny. I když ve vícero rysech připomínají politické strany, jejich základním rozlišovacím znakem je absence vlastní účasti ve volbách (a tím i nerealizování nominačního procesu), neboť pro prosazení svých zájmů využívají odlišné mocenské kanály. Více viz Fiala a Mareš 2004: 232–235.

ní dvě roviny se týkají zainteresovaných osob, přičemž třetí je spojená s ochotou osob kandidovat a čtvrtá s požadavky těch, kteří dané nominanty posuzují a vybírají. Z uvedeného vyplývá, že proces výběru kandidátů se nachází v pozici jak závislé, tak nezávislé proměnné.

Významná je především první ze zmíněných rovin, tedy úroveň politického systému. Z jednotlivých prvků, ke kterým bývá nad rámec Norris uváděna i politická kultura a tradice, existuje převážná shoda o tom, že nejvíce nominační proces ovlivňuje volební systém (Kasapović 2001: 6; Carty 2004: 13), přesněji charakter členění území do volebních obvodů. Podle vícero autorů má tento faktor dopad na mocenské rozložení v rámci strany, a to tak, že při jednom či malém počtu obvodů lze očekávat větší vliv centrální stranické úrovně, přičemž více menších obvodů vytváří pohnutky pro posílení nižších územních stranických úrovní.⁶ I když daný jev má určitý empirický podklad (Blomgren 1999: 17–25; Linek a Outlý 2005: 6), existence případů odporujících jeho předpokladům (Kasapović 2001: 15; Hazan a Rahat 2010: 57–58) znemožňuje daný vztah posouvat až do pozice pevného pravidla.

Dané tvrzení je významným indikátorem toho, že nominační proces konkrétní politické strany není pouhým odrazem externě působících faktorů. Jednotlivé vlivy na úrovni politického systému sice na všechny strany v rámci dané země působí identicky (např. všechny strany nasazují kandidáty do stejného počtu obvodů nebo musí nominovat určitý počet příslušníků národnostních menšin), ale není možné automaticky předpokládat, že jejich efekt se v každé z nich projeví shodně. K tomuto závěru dospěli i Hazan a Rahat (2006: 370) při posouzení možnosti identifikovat národní „nominační systémy“ jako určitý ekvivalent vůči využívaným politologickým pojmům typu stranických či volebních systémů. I když k podobnosti nominačních procesů v jednom státě podle nich přispívají jak společné externí faktory, tak trend vzájemného napodobování stran mezi sebou, rozdíly mezi jednotlivými případy zůstávají. V souladu s tím Gallagher

⁶ Částečně se s tím překrývá tvrzení Austina Ranneyho (cit. podle Hazan a Rahat 2010: 58), podle kterého klíčovou, až dominantní roli v konkrétním nominačním procesu zpravidla sehrává ta teritoriální úroveň, která je shodná s vymezením volebních obvodů pro dané volby.

a Marsh (cit. podle Blomgren 1999: 4–5) uzavírají, že jednání stran není plně závislé na jejich prostředí, a proto je na každou z nich nutno nahlížet jako na subjekt svého druhu (*sui generis*). Pro výzkum nominačních procesů to tak znamená, že pro jeho plnohodnotné a relevantní výstupy je nutné zkoumat každou politickou stranu jako samostatný předmět analýzy.

2.2. Důvody výzkumu nominačních procesů

Předmětem politologického výzkumu je v současnosti značné množství oblastí, byť v rámci jeho zaměření není jejich pozice totožná. O některých z nich se dá objektivně hovořit jako o centrálních či klíčových, přičemž je sem možné řadit například volby a volební systémy či politické strany. Především poslední jmenované jsou ústředním pojmem většiny analýz, protože jejich role je v politice nezastupitelná. Pro zahájení výzkumu těchto témat to tak znamená, že konkrétní výzkumník zpravidla nepotřebuje objasňovat širší příčiny svého bádání, resp. to dělat nemusí, jelikož ty vyplývají už ze samotné váhy zvoleného tématu.

V případě nominačních procesů tento aspekt není samozřejmý. I když jsou ze své podstaty přímo propojené s prostředím politických stran, což by jejich význam mělo samo o sobě podtrhovat, v jednotlivých pracích je nezdědka možné se setkat se snahou obhájit jejich badatelskou relevantnost (srov. např. Bille 2001). Je možné, že příčinou tohoto stavu je poměrně malý objem (hlavně teoretické) literatury jako indikátor vyvolávající dojem nízkého užítku výzkumu v této oblasti. Cílem této a další subkapitoly je tak prokázat, že pro zkoumání nominačních procesů existuje dostatečné množství relevantních důvodů a nižší pozornost jim věnovaná vychází z jiných příčin.

V už uvedeném institucionalistickém nahlížení je výběr kandidátů chápán jako proces odlišující politické strany od ostatních subjektů a případně i jako rys, který je přímo vymezuje. Toto vnímání je plně v souladu s tzv. minimální definicí politických stran od G. Sartoriho, podle kterého představují „politické skupiny, které se zúčastňují voleb a jejich prostřednictvím jsou schopné své kandidáty umístit do veřejných úřadů“ (Sartori 2005: 72). Účast na jednotlivých typech voleb,

počínaje komunální a konče parlamentní či prezidentskou rovinou, je pro strany nevyhnutelná, neboť pouze tento způsob jim zajišťuje účast na rozhodování ve veřejné sféře. Nominační proces je tak v tomto smyslu neoddelitelnou součástí procesu, kterým prochází každá politická formace s vůlí podílet se na moci.⁷

Výběr kandidátů též představuje určité měřítko relevance a schopností konkrétní strany. V tomto smyslu se nejedná o složení personální nabídky, která je předkládána voličům, ale o samotnou schopnost postavit kandidáty jako takové. Podle Kasapović (2001: 2) umístění vysokého, v optimálním případě plného, počtu nominantů vytváří dojem organizovaného subjektu schopného nabídnout dostatečný počet osob pro jednotlivé volené funkce. I když ke znakům poukazujícím na (ne)přítomnost relevance daných stran patří i jiné faktory, k opodstatněnosti uvedeného náhledu přispívá samotné chování stran, protože ty s ním zpravidla jednají v souladu. Jako ukázkový příklad lze uvést volby do slovenské Národní rady, ve kterých všechny subjekty s reálnými vyhlídkami na parlamentní zastoupení nominují téměř bezvýhradně maximální počet 150 kandidátů, byť zisky většiny z nich v praxi nepřesahují hodnotu dvou desítek křesel.

Význam výběru kandidátů umocňuje i skutečnost, že v demokratických systémech představují volby nejvýznamnější mechanismus, jehož prostřednictvím se občané dostávají k politickým funkcím. Naopak alternativní postupy spojené s účastí v armádě či v médiích mají menší význam (Norris 1997: 3), i když i zde je možné najít výjimky.⁸ Nominační procesy tak představují základní stupeň výběru pozdějších lídrů a v širším rozsahu i politické obce jako takové. V plné míře se tento aspekt projevuje v parlamentní sféře, kde zvolení každého „stranického“ poslance předchází určitý nominační výběr. Naopak

⁷ Právě snaha podílet se na výkonu moci je jedním z nejčastějších průníků mezi jednotlivými definicemi politických stran. V literatuře je sice možné setkat se i s výjimkami, ale i u nich je sporné, nakolik je účast na moci pro uváděné strany irrelevantní. Jako příklad lze uvést francouzské ekologické strany, u kterých nebyla jako primární snaha identifikována maximalizace počtu získaných křesel, ale přisun veřejných zdrojů (Blais a Loewen 2009: 357–358).

⁸ Významné postavení v mediální oblasti zajistilo vstup do politiky či setrvání v ní více osobám, ke kterým je možné řadit Pavla Ruska, Vladimíra Železného a především Silvia Berlusconiho.

v případě exekutivy už tato univerzalita neplatí a jako významný faktor tu vystupují tradice konkrétního státu, tedy to, zda je v něm politická kariéra pojata jako hierarchická a postupující po stupních. Jako příklad uvádí Norris (1997: 3–4) Velkou Británii, kde je dodržován poměrně pevný postup začínající v lokální politice, pokračující zvolením za poslance a končící v kabinetu s tím, že některá z uvedených etap bývá vynechávána pouze výjimečně. Při daném nastavení tak vnitrostranická nominace plní skutečnou roli „brány“ do politiky, a ne jen do její části.⁹

Ve spojitosti se samotnými kandidáty zajímavě vyznívá srovnávání nominačního procesu s firemním výběrovým řízením, kde logickým záměrem zaměstnavatele je získat co možná nejlepší pracovníky (Silvester a Dykes 2007). Jak bylo uvedeno, politické strany se snaží maximalizovat svůj volební úspěch, ale současně v rámci nominací uplatňují i své další motivy, což se na složení kandidátů může značně projevit. Je tak možné plně souhlasit s Blomgrenem (1999: 2), podle kterého je zidealizovanou představou demokracie vnímat při výběru nominantů politické strany v pozici prostého neutrálního prostředníka. Úlohou a současně smyslem nominačního procesu sice je provést snížení počtu uchazečů, ale to neznamená, že daná filtrace probíhá pouze „kvantitativně“, tedy že kandidáti představují zmenšený vzorek aspirantů s identickým rozložením pohlaví či geografického původu.¹⁰ Právě analýza výstupů celého procesu může prokázat to, do jaké míry konkrétní politické strany tyto prvky zohledňují.

Z důvodů, pro které lze výběr kandidátů vnímat jako relevantní předmět politologického bádání, není možné vynechat fakt, že působí jako možný ukazatel míry vnitrostranické demokracie. V případě nominací je tato míra tím větší, čím silnější kompetence při určování kandidátů získávají nižší stranické úrovně. Uskutečněné výzkumy přitom prokazují, že během posledních dekad proběhl viditelný de-

⁹ V našich podmínkách je sice naznačený postup též nezřídka, ale rozhodně není chápán v daném striktním smyslu. Parlamentnímu křeslu tak nutně nepředchází působení v lokálním orgánu a účast ve vládě není podmíněna předešlou legislativní funkcí.

¹⁰ Pippa Norris (1997: 5–6) v této souvislosti hovoří o určité subjektivní podmíněnosti (*social bias*) výběru nominací, kde šance jednotlivých uchazečů nejsou shodné. Podobně podle Richarda Katze (2001: 280) konkrétní pravidla nominačního procesu zvýhodňují určité kandidáty, resp. jejich skupiny.

mokratizační trend (Bille 2001; Field a Siavelis 2008: 625), přičemž jejich výsledky se vztahují hlavně k regionu západní Evropy a také k Izraeli, který, jak bude ukázáno později, patří mezi přední oblasti výzkumu nominačních procesů. V této souvislosti je však nutné upozornit na to, že pro skutečnou demokratizaci je nutné uvolnění procesu jak k nižším teritoriálním jednotkám, tak k inkluzivnějším (otevřenějším) orgánům. Přesun váhy výběru kandidátů z celostátní úrovně na regionální struktury při zachování silné pozice lokálních lídrů tak reálnou demokratizaci nepředstavuje.

Demokratizační posuny v rámci nominací tedy ve své podstatě vedou k zahrnutí širších a početnějších okruhů aktérů do těchto procesů. Jak však uvádějí Rahat, Hazan a Katz (2008), participace celé členské základny, případně i rozsáhlejší skupiny přesahující prostředí dané politické strany, není nutně spojená s výhradně kladnými účinky. Zatímco se vzrůstající vnitřní demokratizací stoupá počet zainteresovaných aktérů, míra kompetitivnosti nebo výsledná rozmanitost kandidátů už podle nich tyto trendy sledovat nemusejí. V tomto kontextu je tak nutné rozlišovat samotnou demokratizaci a stupeň jejího rozsahu, přičemž platí, že její maximalizace v podobě zavedení primárek je pouze jedním z jejích možných vyústění.

Z uvedeného vyplývá, že demokratizační posun může jednotlivým stranám posloužit i jako vhodný nástroj pro snahu o zlepšení jejich obrazu před voliči. Z blízkého prostředí je možné jako příklad uvést Slovenskou demokratickou a křesťanskou unii – Demokratickou stranu (SDKÚ-DS), která pro nominační procesy do jednotlivých typů voleb zakotvila mechanismus primárních voleb pro všechny své členy, což opakovaně veřejně zdůrazňovala jako kvalitativní posun oproti zbytku spektra.¹¹ Stejně tak však platí, že pokud se demokratizace vý-

¹¹ V praxi přitom úprava primárek v SDKÚ-DS umožňuje více zásahů vedení a například při parlamentních volbách je významná část čelných pozic rezervována pro osoby nominované Prezidiem strany. To může navrhnout nejvíce 15 lidí s tím, že tyto osoby na kandidátní listině obsadí pozice 2–6 a každé další sudé místo (tedy při 15 nominovaných až do místa č. 26). Členové strany sice pomocí preferenčních hlasů určí, jak se tyto centrem nominovaní kandidáti na uvedených místech seřadí, ale tím jsou jejich možnosti vyčerpány. Je tak vyloučené, aby členové na tato rezervovaná místa dosadili vlastní regionální nominanty a kandidáty Prezidia tím odsunuli na nižší příčky. Srov. Úprava primárek SDKÚ-DS, on-line text.

běru kandidátů neukáže jako správný krok, návrat k původnímu nastavení může být komplikovaný. Příkladem je izraelská strana Likud, která se po otevření nominačního procesu svým členům opakovaně (a ne bez značné kritiky) vrátila k centralizovanému výběru kandidátů (Barnea a Rahat 2007: 383). Objektivně tak demokratizace nominací nemusí mít v konečném důsledku pouze pozitivní efekty.¹²

V širším rámci proti vnitrostranické demokracii působí výběr kandidátů i jako ukazatel vnitřního rozložení moci ve stranách. Značně krajní náhled zde reprezentuje Schattschneider (cit. dle Cross 2008: 597), který význam nominací až absolutizuje, když subjekt, který je ovládá, ztotožňuje s vlastníkem celé strany. Spíše realističtější pohled poskytují další autoři, podle nichž o interní distribuci moci ve stranách vypovídá více faktorů, mezi kterými lze uvést způsob nakládání s finančními zdroji (Van Biezen 2003: 39–41). Bez ohledu na to, kterému pohledu se přizná větší opodstatněnost, je zřejmé, že nominační proces ve vnitřním rozložení moci může hrát svoji roli, což je možné podložit jednou ze sledovaných taktik stranického vedení na upevnění vlastní pozice (Katz a Mair 2002: 128–129) právě cestou zmíněné demokratizace celého mechanismu. Zajímavou myšlenku v této souvislosti uvádí Cross (2008: 598), podle kterého výběr kandidátů nepředstavuje pro zúčastněné uchazeče pouze možnost zisku volené funkce, ale současně jim může zabezpečit i posílení jejich postavení v rámci strany. Tento náhled by tak do jisté míry mohl zmírnit pohled na „beznadějně“ pozice, protože jejich nevolitelnost by mohla být kompenzována postupem ve vnitrostranické hierarchii např. na nižších územních úrovních jako „odměnou“ za aktivitu dané osoby.

Vliv nominačních procesů přitom není omezen pouze na vnitrostranickou rovinu. Jejich smyslem je vymezení skupiny osob, ze kterých se část na základě voleb či jiných mechanismů dostane

¹² V tomto smyslu je možné vnímat i zmíněnou SDKÚ-DS. Ta v komunálních volbách v roce 2010 dosáhla velmi slabého výsledku, na což více představitelů strany reagovalo potřebou zavedení prvků posilujících stranické vedení nad výsledkem primárních voleb. Obdobně se zavedení primárních voleb (včetně otevřených) v plné míře nevyplatilo ani islandským stranám. Ty v zájmu dosažení větší legitimacy poslanců k tomuto kroku přistoupily v 70. letech 20. století a výsledkem byla značná eroze jejich poslaneckých klubů. Následný ústup od tohoto způsobu výběru kandidátů byl úspěšný pouze částečně (Kopeček 2005a: 269–271).

do volených, či v širším pojetí politických, funkcí. Výsledky výběru kandidátů tak mají přímý vliv na chod zastupitelských, legislativních či výkonných orgánů (Hazan a Rahat 2010: 6), jelikož v závislosti na podmínkách daného státu či územního celku v různé míře přednastavují jejich konkrétní personální obsazení. Nejedná se přitom pouze o akt samotného zvolení či jmenování, ale i o následnou vykonávanou činnost, protože její plynulost se může významně odvíjet od síly stranické disciplíny. Podle více autorů (srov. např. Field a Siavelis 2008) lze vypožorovat vztah mezi charakterem nominací a následnou loajalitou úspěšných kandidátů. Ta je zpravidla silnější při centralizovanějších postupech, naopak při otevření nominačního mechanismu se tato oddanost může přesunout k jiným úrovním. Jinak řečeno, od kandidátů je možné očekávat větší oddanost tomu, komu v převažující míře vděčí za získání politické pozice.

V demokratických systémech představují základní mechanismus pro obnovu legitimacy politických představitelů volby, přičemž jako rozhodující subjekt zde vystupují občané. Tento aspekt je tradičně vyjádřen i v základních ústavních normách, kde za zdroj veškeré moci je označen lid.¹³ I když tento náhled nevytváří zásadnější polemiku, při zakomponování role vnitrostranických procesů už nemusí působit natolik samozřejmě. V zásadě lze říci, že čím větší jistotu mají jednotlivé strany ve svých očekávaných volebních ziscích (*safe seats*), tím silnějšího významu nabývá nominační proces. Tento aspekt je přirozeně bližší státům s většinovými volebními systémy, kde se dají jisté, soutěživé a ztracené pozice s ohledem na charakter soutěže a zpravidla i méně rozmanité stranické spektrum identifikovat jednodušeji.¹⁴ V určité míře sem však spadají i systémy poměrné, a to zvláště tehdy, pokud jsou možnosti voličů upravit pořadí nominantů na předkládaných listinách omezené, resp. už dopředu vyloučené.¹⁵ V závislosti

¹³ Podle Ústavy ČR je lid „zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní“ (článek 2 odst. 1 Ústavy ČR). Podobné formulace volí i jiné ústavy. Srov. čl. 2 Ústavy SR, čl. 20 německého Základního zákona či čl. 3 Ústavy Francie.

¹⁴ O Velké Británii autoři uvádějí, že počet jistých míst zde představuje až tři čtvrtiny ze všech obvodů (Norris a Lovenduski 1995: 2).

¹⁵ V plné míře znamenají nominace *de facto* výběr poslanců ve státech s poměrnými systémy, kde se využívají přísně vázané listiny, jako například v Portugalsku. Těž je sem

na konkrétních podmínkách tak vnitrostranické nominace mohou rozhodnout *de iure* o kandidátech, avšak *de facto* už o samotných poslancích (Norris a Lovenduski 1995: 2).¹⁶

Cílem výše uvedených bodů bylo poukázat na význam nominačních procesů, který je viditelný ve více rovinách. Na prvním místě mají značnou vypovídací hodnotu o samotných politických stranách, a to hlavně o jejich vnitřním fungování. Současně tak mohou ovlivnit šance jednotlivých politických subjektů ve volbách, a to jak kladně, tak záporně,¹⁷ a v neposlední řadě je jejich dopad viditelný i v následném fungování politického chodu země. I když tak nominační procesy nepředstavují v rámci politologie natolik centrální téma jako volby či politické strany, jejich výzkum se ve smyslu naznačených prvků jeví jako nanejvýše relevantní.

2.3. Limity výzkumu

Vedle uvedení významu výzkumu výběru kandidátů je namíste stručně přiblížit i možné limity této snahy. Tato část textu přitom nehodlá polemizovat o míře vědeckosti politologie či šíři sociálních věd ve smyslu jejich schopnosti přesně uchopit a analyzovat probírané pojmy. Jejím úmyslem je zaměřit se přímo na téma nominačních procesů a uvést bariéry jeho zkoumání, jelikož tyto jsou jak objektivní, tak subjektivní povahy.

Základem každého (nejen sociovědního) výzkumu je přístup k potřebným informacím, které tvoří zdrojový podklad pro jeho výstupy.

však možné zařadit i země s vázanými listinami, kde jsou podmínky preferenčního hlasování pro voliče buď formálně, nebo fakticky značně omezené. Do této kategorie spadá například Slovensko nebo Nizozemsko. Viz Spáč 2010: 65–75; Andeweg 2005: 493–494.

¹⁶ Key při komentování amerického modelu označil primárky ne za nominace, ale za samotné volby. Obdobně Duverger při poměrných systémech s přísně vázanými listinami uvedl, že tento mechanismus v praktické rovině funguje tak, jako kdyby voliči dali určité straně souhlas k tomu, aby vybrala určitý počet poslanců (Duverger 1959: 368–369; Field a Siavelis 2008: 621).

¹⁷ Příliš soutěživý průběh nominací může straně pomoci tím, že díky němu získá větší mediální prostor. Na druhé straně uvedený charakter nominací může vést k vyčerpání prostředků jinak použitelných na volby a také může poukázat na vnitřní neshody (Hazan a Rahat 2010: 142–143).

Oblast, která je v tomto smyslu velmi otevřená, v politologii reprezentují typicky volby. Jejich výsledky jsou veřejně dostupné a uváděné ve formě oficiálních statistik, a i když se míra zpracování a přehlednosti těchto dat v jednotlivých zemích značně odlišuje, jejich analýze to převážně neklade zásadnější překážky. V případě výběru kandidátů je to většinou odlišné. I když i jejich výstupy, tedy seznamy úspěšných kandidátů, jsou bez větších problémů dohledatelné, o jejich úpravě a průběhu to neplatí.

Jejich nastavení bývá alespoň v rámcové podobě dané právním systémem, byť jejich podstatnější část je typicky upravena vnitrostranickými normami, ze kterých pouze část bývá veřejně dostupná. Tuto roli plní ve většině případů stanovy, které však nepatří ke specializovaným dokumentům zaměřeným na výběr kandidátů, ale upravují širší otázky typu soustavy stranických orgánů nebo náležitostí a podmínek členství. Podobnými rysy se vyznačuje i samotný průběh nominačního procesu. Ten se uskutečňuje v rámci prostředí politické strany, a to bez přímé účasti veřejnosti. Výstižně tento stav pojmenoval Anthony Howard, když výběr kandidátů označil za „skrytou zahradu“ politiky (cit. dle Hazan a Rahat 2010: 7).¹⁸ Zakotvení nominací i jejich konání tak souhrnně konstruují určité informační bariéry, které možnosti výzkumu v různé míře komplikují.¹⁹

Další problém, který se v souvislosti s výběrem kandidátů vyskytuje, je existence neformálních mechanismů, jež způsobují rozdíl mezi oficiálními pravidly procesu a jeho skutečným průběhem.²⁰ Role těchto neformálních pravidel může být různá, jelikož mohou sloužit pouze jako doplnění či konkretizace oficiálních postupů, ale stejně tak

¹⁸ Howard toto označení sice vztahoval k britské politice, ale jeho platnost je širší. Podobně se o nominacích vyjádřil M. Duverger, který je nazval „soukromým aktem“ (cit. podle Hazan a Rahat 2010: 7).

¹⁹ Neúčast veřejnosti (tedy nečlenů) na zasedání jednotlivých orgánů a jejich rozhodnutích však neznamená, že by nominační procesy probíhaly v úplné informační izolaci. Média jim určitý prostor věnují, i když se objem zpráv jim věnovaných nemůže srovnávat s následnou fází, tedy s volbami.

²⁰ V praxi se tak podoba formálně zakotvených pravidel v jednotlivých dokumentech v průběhu času nemusí měnit, ale jak správně konstatuje Bille (2001: 369), tento stav ještě nemusí automaticky znamenat, že se nemění ani skutečná podstata nominací. K jejich změně stačí, pokud se v rámci procesu upraví neformální mechanismy.

je mohou i významně modifikovat.²¹ Souhrnně jejich využívání způsobuje, že není možné se při výzkumu nominačních procesů v plné míře spoléhat pouze na oficiální pravidla. V rámci literatury se přitom lze setkat i s tímto postupem (srov. Kasapović 2001), který je sice snáze realizovatelný, ale je otázkou, do jaké míry jsou takto získané výsledky relevantní. Naopak zohlednění i neformálních pravidel výpovědní hodnotu výzkumu posiluje, ale za cenu komplikací při jejich identifikaci, jelikož podobně jako už zmíněné vnitrostranické dokumenty ani tyto mechanismy nejsou stranami veřejně prezentovány.

Pravděpodobně největší bariéru výzkumu dané oblasti způsobují jevy nezřídka spojované s výkonem politiky, které však není možné zaměňovat s uvedenými neformálními pravidly. Nominační proces představuje soutěž o moc, a proto nelze vyloučit přítomnost negativních prvků spojených s individuálním korupčním či klientelistickým jednáním. V rámci námi zkoumané České republiky se v posledních letech objevilo více případů hromadného nabírání tzv. černých duší s cílem ovlivnit rozhodnutí na jednotlivých územních úrovních, čímž bylo zasaženo vícero stran. Podobně Hazan a Rahat (2010: 98) uvádějí, že při otevření nominačního procesu mezi širší skupiny členů hrozí nabírání tzv. „instantních členů“, jejichž jediným účelem je účast na výběru kandidátů, přičemž o stranu jako takovou nejeví věcný zájem. Tyto a podobné praktiky jsou v rámci analýz pouze těžko postihnutečné, s čímž je však nutné už od jejich zahájení počítat.

Jako poslední z jednotlivých limitů výzkumu je možné zmínit i jeho konkrétní průběh. Při snaze zachytit nominační procesy v co možná nejkomplexnějším rámci je nutné v souladu s výše uvedeným brát v úvahu jak formálně zakotvené, tak neformálně dodržované mechanismy. Jako nutný se tak jeví víceúrovňový přístup, a tedy využívání různých druhů zdrojů, čímž před výzkumníky vyvstávají hlavně praktické problémy. V úvahu je nutné vzít hlavně jazykovou bariéru, protože jednotlivé vnitrostranické dokumenty zpravidla nejsou překládány a komplikace obdobného charakteru lze očekávat i při komunikaci s členy stran či kandidáty, která je pro zachycení

²¹ Modelově se tak může jednat například o určení konkrétního mechanismu hlasování (např. počtu jeho kol) či neformální dohodu o rozmístění kandidátů za menší územní oblasti na společné listině.